

בית כנסת "אדרת אליהו"
ע"ש הח' אליהו בן הח' ראובן משה קליין ז"ל

עלי אדרת אליהו

בס"ד, שבת פרשת "משפטים - שקלים" תשפ"ג
מברכים חודש אדר - גיליון 237

בגיליון זה:

"א" עובר דירה

רב הקהילה, הרב אסף הר-נוי

הלכות חשובות בחזרת הש"ץ

רב הקהילה, הרב אסף הר-נוי

יהודי טורקיה פרק א

יואל קוטנר

דמותו של מרדכי

יהודה ליבוביץ

ברכות הודאות והודעות

הוועד

"א" עובר דירה

בחודש אדר מגיע דייר חדש, דייר לא רגיל, ששמו "א". על כן שמו של חודש זה הוא- "א-דר", כי "א" מגיע ודר בו. "א" הוא קיצור לשם אלוקים, שמגיע ושוכן בינינו במיוחד בחודש זה. **ומדוע**

דווקא עכשיו הוא מגיע?

בגלל השמחה והאהבה!

חודש אדר וחג פורים מביאים עמם

שמחה- "משנכנס אדר מרבים

בשמחה", ואהבה- שהרי כל מצוות חג

הפורים עניינם השמחה והקרבה בין

איש לרעהו.

ובמקום בו יש שמחה ואהבה- שם נמצאת השכינה, שם "א" דר.

נאחל לכולם חודש טוב ומבורך, מלא בשמחה, אהבה, בריאות והצלחה.

חודש טוב ומבורך!

אסף הר-נוי

הלכות חשובות בחזרת הש"ץ

הרב אסף הר-נוי רב הקהילה

- חזרת הש"ץ היא תקנה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה- שאחר שיתפללו היחידים תפילת שמונה עשרה, יחזור החזן על התפילה בקול רם. מעיקר הדין תפקיד החזרה היה כדי להוציא ידי חובת התפילה את אלו שאינם יודעים להתפלל בכוחות עצמם¹. אולם, גם בימינו שיש סידורים והציבור כולו יודע להתפלל עדיין יש מקום לחזרת הש"ץ, ראשית כל משום שכך תיקנו חכמים וגם אם בטל הטעם לא בטלה התקנה², ועוד שלפי הקבלה יש לכך טעמים נוספים שכן ע"פ הסוד שתי התפילות נצרכות כדי שהתפילה תתקבל ותפעל יותר³.
- על החזן לומר את כל חזרת הש"ץ בקול רם, כולל ברכת "מודים" כולה שצריכה להאמר בקול רם⁴.
- אין להתעסק בחזרת הש"ץ בדברים אחרים, ואפילו ללמוד תורה אסור בשעת החזרה.
- על המפספט בחזרת הש"ץ אמרו- "שהוא חוטא, וגדול עונו מנשוא, וגוערים בו"⁵.
- יש לדקדק ולענות אמן לאחר כל ברכה שמברך הש"ץ, ואמרו חכמים- "גדול העונה אמן יותר מן המברך"⁶.
- נהגו הראשונים לומר "ברוך הוא וברוך שמו" אחר הזכרת השם שבברכה, ונתפשט מנהגם בישראל. וכל זה דווקא בברכות שאין יוצאים בהם ידי חובה, כחזרת הש"ץ, אבל על ברכות שיוצאים בהן ידי חובה, כברכות הקידוש ותקיעת שופר, נוהגים שלא לענות "ברוך הוא וברוך שמו", כדי שלא להפסיק באמצע הברכה באמירת דבר שלא תקנו חכמים⁷.
- אחת ההלכות החשובות בעניין חזרת הש"ץ היא שצריך שיהיו תשעה אנשים שיענו "אמן" לברכות החזן, שאל"כ יש חשש גדול שכל ברכותיו לבטלה. לכתחילה, לא יתחיל החזן בחזרת הש"ץ עד שיהיו שם תשעה אנשים שסיימו את תפילת העמידה, ויענו אחרי החזן אמן. בשעת הדחק ניתן להקל בכך כמובא בהערה⁸. בכל מקרה שהחזן חושש שאין תשעה שיענו אחריו אמן- יתנה בליבו, שאם הדין כסוברים שצריך תשעה עונים, הרי תפילתו נדבה⁹.

¹ מסכת ר"ה לד, ב'.

² שו"ע קכד, ג, עפ"י תשובת הרמב"ם.

³ עי' כה"ח קכד, ב, טז.

⁴ מ"ב קכד, מא.

⁵ שו"ע קכד, ז.

⁶ מסכת ברכות נג, ב'.

⁷ מ"ב קכד, כא; כה"ח כו'.

⁸ האחרונים נחלקו(מתוך סתירה שבין שו"ע או"ח סימן נה' לסימן קכד') האם צריך שתשעה אנשים יענו אמן בחזרת הש"ץ ולכתחילה מחמירים שרק כשאר תשעה עונים ניתן להתחיל את חזרת הש"ץ. בשעת הדחק ניתן לסמוך על פוסקים המקילים לצרף מי שעומדים בתפילה כל שיש שישה שעונים. וכיוון שמדובר באיסור חמור של הזכרת השם לבטלה- נכון שבעל התפילה יתנה שאם אין תשעה שעונים לתפילתו תחשב תפילתו לתפילת נדבה. וראה עוד בציץ אליעזר יב, ט, וילקוט יוסף קכד, יד-יח. משנה ברורה נה, לב. ובמשנה ברורה קכד, יט.

⁹ וכיוון שרשאי אדם להתפלל בנדבה, ממילא לכל הדעות לא יהיו ברכותיו לבטלה.

יהודי טורקיה – פרק א

יואל קוטנר – ע"פ מאמר של הרב מנחם לוין

ליהודי ספרד אשר ברחו מאימת האינקוויזיטיה לקראת סוף המאה ה-15 לא היו יעדי מקלט רבים. אך אחת הארצות שפתחה את דלתותיה וקיבלה את פניהם באהדה הייתה לא אחרת מאשר טורקיה העות'מנית, שם הצטרפו יהודי ספרד לקהילות קיימות אחרות ויחד בנו את אחת הקהילות המשגשגות ביותר במאה ה-16 וה-17.

כידוע, טורקיה הינה אחד האזורים המיושבים מימי קדם ובירתה שינתה את שמה בתקופות היסטוריה שונות – ביזנטיון, קונסטנטינופול, ואז איסטנבול. הבירה, היושבת לחופי הים השחור לצפונה, הים האגאי למערבה והים התיכון לדרומה הייתה לעיר נמל פורחת.

התיישבות יהודית קדומה באנטוליה מוזכרת בכתבי יוסף בן מתתיהו (100-37) כשהוא מספר כי אריסטו "נפגש עם יהודים איתם החליף דעות במהלך סיורו באסיה הקטנה".

שרידי בתי-כנסת עתיקים נמצאו בסרדיס, סמוך לאיזמיר, שמתוארכים למאה השנייה לפנה"ס וכן עדות ליישובים יהודיים באזורים ברחבי טורקיה. עמוד ברונזה נמצא באנקרה עם הכיתוב המתמיה המאשרר את זכויות היהודים באסיה הקטנה, לרבות הזכות לשלוח תרומות לירושלים וכן הפטור מלהיקרא לארמון הקיסר בימי שבת.

למרבה האירוניה, אחת הידיעות הקדומות ביותר אודות הקהילה היהודית במקום מתייחסת לגירושם בשנת 422 ע"י תיאודוסיוס השני. רק כעבור ארבע מאות שנה

הורשו יהודים לשוב. יהודים אלה, דוברי יוונית, הרומניוטים, העדיפו להתיישב בערים הגדולות לחוף הים האגאי.

למרות קשיי התקופה הביזנטית, המשיכו קהילות היהודים לשבת בטורקיה. השליטים, בעלי כוח פוליטי ודתי, היפלו את היהודים לרעה והגבילו את עיסוקיהם, את שכונות מגוריהם ורדפו אותם על רקע דתם. תחת שלטונו של יוסטיניאן רדיפות היהודים החמירו עד כדי כך שאסור היה לקרוא קריאת שמע והמלים "ה' אחד" נחשבו כמעליבות את האמונה בשילוש הקדוש. לא פלא, אפוא, שכיבוש אנטוליה ע"י המוסלמים התקבל באהדה בקרב היהודים.

הנוכחות האסלאמית בטורקיה החלה במאה השמינית כששבטים טורקיים נלחמו יחד עם ערבים מוסלמים נגד כוחות סיניים בקרב הנהר טאלאס (כיום בקזחסטאן) בשנת 751 ובכך השתלטו המוסלמים על חצי האי אנטוליה ואסיה התיכונה.

הטורקים החלו כמשרתי השליטים המוסלמים ובמרוצת השנים היו לחייליהם ובסופו של דבר עלו לרמת החילות המועדפים של הח'ליף. עד סוף המאה התשיעית המנהיגים הטורקיים המוסלמים צברו כוח צבאי וגם פוליטי וייסדו אימפריות עצמאיות משלהם. עד שנת 1037, האימפריה הטורקית הסלג'וקית הייתה לחשובה ולחזקה מכולן. בשנת 1055 כבשו הסלג'וקים את בגדד וב-1071 השתלטו על אנטוליה כולה.

בהשתלטותם של הסלג'וקים על אנטוליה, הם החדירו את דת האיסלם והתרבות הפרסית לארץ שהייתה פעם האימפריה הנוצרית-ביזנטית, ובכך אירע המהפך של טורקיה מאירופאית לפרסית במישורים של תרבות, דת, פוליטיקה וזהות. האימפריה ששלטה של מיליוני ק"מ ריבועיים במזרח התיכון ובאסיה המרכזית באה לקיצה ב-1194.

במאה ה-14 עלה לגדולה כוח חדש במזרח התיכון – הטורקים העות'מניים וסולטן עות'מן (1288-1326) אשר שלטו על אנטוליה, לרבות קהילות היהודים הרומניוטים שעד אז היו תחת השלטון הביזנטי המעיק ואשר ראו בעות'מניים מושיעים וסייעו בכיבוש עירם. השתנה מצבם של היהודים והסולטן אף הרשה להם לבנות את בית הכנסת "עץ החיים" ששימש את הקהילה במשך למעלה משש מאות שנה.

יש לציין כי יחסם של העות'מניים כלפי היהודים הייתה של סובלנות בלבד מתוך שיקולים אינטרסנטיים פרגמטיים. בה בשעה שהעות'מניים היו לוחמים ופלחים, היהודים עסקו במסחר ותרמו לכלכלה משגשגת.

כבארצות איסלמיות אחרות, חוק הד'ימי היה נהוג גם באימפריה העות'מנית כלפי היהודים. כבני חסות, ביטחונם היה מובטח אך נאלצו לשלם מס מיוחד והיו לתושבים במעמד נחות.

קונסטנטינופול, עיר הבירה של האימפריה הביזנטית בת ה-1000 שנים נכבשה בחודש מאי 1453 ע"י הסולטן מחמט השני, "הכובש", אשר פגש את הקהילה הרמנוטית. הוא קרא ליהודים לבוא לארץ כס המלוכה האימפריאלית ולגור "במיטב האדמה כל איש תחת תאנתו, בכסף ובזהב ברוב עושר ומקנה...". הוא

זה אשר שינה את שם העיר לאיסטנבול. רב בשם יצחק צרפתי חיבר מכתב המאשש את דברי הסולטן באמרו כי טורקיה הינה ארץ של שפע בה ימצאו היהודים שלוה.

לכן, החל מהמאה ה-14, הרבה יהודים שגורשו מארצות אירופה היגרו לטורקיה. הם באו מהונגריה ב-1360 ומצרפת ב-1394, וגם מסיציליה ומסלוניקי. בשנת 1470 גורשו יהודים מבואריה ומצאו מקלט באימפריה העות'מנית ובעקבות גירוש ספרד נוספו אלפים מהגרים.

בשנת 1492 הורה הסולטן ביאזיט השני (1447-1512) למושלי מחוזות המדינה שאין לשלול את כניסתם של יהודים למדינה ואף אסור להקשות עליהם, אלא לקבלם בסבר פנים יפות. 60,000 מגורשי ספרד הגיעו לטורקיה ב-1492. מסופר כי הסולטן הטיל ספק בתבונתו של פרדיננד המלך הקתולי בכך שעם גירוש היהודים הוא רשש את ספרד והעשיר את טורקיה. יהודים נוספים גם באו מאיטליה ומפורטוגל וסייעו בביסוס הקהילות באיסטנבול ובסלוניקי.

מפקד האוכלוסין מ-1477 מצביע על 1647 בתי-אב יהודיים (11% מהספירה הכללית) וחמישים שנה מאוחר יותר היו לפי 4. באמצע המאה ה-16 מנו בתי האב היהודים בסלוניקי 2,645, למעלה מחצי אוכלוסיית העיר. מאז ועד פירוק האימפריה העות'מנית הייתה סלוניקי לבירת העולם היהודי-הספרדי.

היהודים הצטיינו בהעשרת המדינה ובעיסוק במקצועות החופשיים, ברפואה, כלכלה ותפקידי ממשל. רוב רופאי הסולטן היו יהודים לרבות חכים יעקוב, יוסף ומשה חמון, דניאל פונסקה וגבריאל בואנונטורה. המהגרים הביאו איתם טכניקות ניווט חדשות וכן לייצור כלי נשק. מכונת הדפוס הובאה גם היא ע"י היהודים, ובשנת 1493 דוד ושמואל אבן נחמיאס הקימו את בית הדפוס העברי הראשון בעיר איסטנבול. בתחום הכלכלה, תרומת היהודים הייתה משמעותית כבעלי תפקידים חשובים בניהול מערכת המיסוי, בפנינגים של האימפריה כולה, בתעשיית הטקסטיל ובבנקאות.

חלק מחכמי טורקיה ורבנים ידועי שם באו בעקבות גירוש יהודים. הרב יוסף קארו (1488-1575) בעל השולחן ערוך ברח מספרד והתיישב בקונסטנטינופול וחיבר את ה"בית יוסף" בעיר אדריאנופול טרם העתיק את מקום מושבו לצפת. הרב שלמה אלקבץ (1500-1576), מחבר "לכה דודי", גם הוא עלה לצפת מטורקיה.

הבר אליהו מזרחי (1450-1525) שימש כרב הראשי בטורקיה במשך 30 שנה וחיבר ספר על פירוש רש"י לתורה.

הרב יהודה רוזאניס (1657-1727) שימש כרבה הראשי של איסטנבול ומחבר הספר משנה למלך שהוא פירוש על הרמב"ם.

הרב יעקב כולי (1689-1732) היה תלמידו של הרב רוזאניס ומחבר שני הכרכים הראשונים של הספר מעם לועז (בלאדינו). שאר כרכי הספר הושלמו במאה ה-18 וה-19.

עד כאן פרק א'. ההמשך בעלון לחודש ניסן.

דמותו של מרדכי – יהודה ליבוביץ

יהודה ליבוביץ

במרכז פורים עומדת קריאת המגילה, אם כמצווה, שהיא היחידה מבין מצוות היום שמברכים עליה, ואם ברובד התוכני. המגילה נקראת על שמה של אסתר, וחז"ל אף הבלטו זאת בדרשם כי אסתר היא שביקשה "קבעוני לדורות". אסתר היא היוזמת והיוצרת בעלילת המגילה, והדרמה האישית שלה נשזרת בדרמה הציבורית ועומדת במרכזה. דומה שדמותה, בניגוד לשאר הדמויות, מתפתחת לאורך סיפור המגילה. אנו נעמוד דווקא על דמותו של מרדכי, שתכניה נראים עקיבים לאורך המגילה.

על הרקע של מרדכי אנו יודעים מעט מאוד: שושלתו ומהיכן בא. מדובר באדם בעל רמה גבוהה של אכפתיות, אכפתיות המיתרגמת לאחריות. ראשית אנו רואים זאת בהתקשרות לאסתר "כי אין לה אב ואם", וזאת במיוחד על פי הדעה הסוברת כי מדובר באימוץ ולא באישות. רק אדם בעל רגישות מחד ובעל אכפתיות מאידך היה מבצע חסד מורכב זה.

גם אם נסתייג מהעובדה שמדובר בחסד ברמת הפרט, יש משהו מרשים באותה מסירות של מרדכי, שבא אל שער המלך מדי יום לדרוש בשלום אסתר. מרדכי אינו 'הולך לפני חצר בית הנשים' אלא "מתהלך" – הרב סולוביצ'יק מסביר כי הכוונה להילוך אינטנסיבי (כמו "את האלהים התהלך נח"); מרדכי משקיע מכוחו ומזמנו כדי לברר את ההווה וכדי להכין את העתיד: "לדעת את שלום אסתר (כיום), ומה יעשה בה (מחר)".

גם לאחר שנבחרה אסתר למלכה נאמר "בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך" - מה פשרה של אותה ישיבה? אסתר אמנם הגיעה לרמה נישאה, אך עדיין אין היא בחוף מבטחים. למלך זה יש היסטוריה כואבת ולא רחוקה, והחרדה כי גורלה יהיה כגורל קודמתה עדיין מקננת בלבו של מרדכי. בפסוקים אלו מתגלות לעינינו תכונות האחריות והרגישות של מרדכי ועומקן.

כעבור כמה פסוקים נחשפת תכונה נוספת של מרדכי: "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה". מקריאת פסוק זה בלבד יכולנו לחשוב שזהו מאבק כוח גרידא, אלא שבהמשך נאמר "כי הגיד להם אשר הוא יהודי": יש כאן עמידה עיקשת על עקרונות של זהות לאומית ושל גאווה לאומית (אף שלא ברור אם התנגדות זו הייתה נדרשת מבחינה הלכתית). מרדכי יכול למצוא תירוץ ולכרוע ברך להמן, אך הוא הרגיש שמדובר בשעה של קביעת זהות ושל קידוש השם. כאן מתבטאת נחישותו כ"איש יהודי".

במבט לאחור, האם טוב היה שנהג כפי שנהג וסיבך בכך אומה שלמה? באותה שעה לא עמדו שיקולים אלה לנגד עיניו; מה שעמד למולו היה רק השלכת מעמדו האישי, ובנחישותו הסכים להשליכה מנגד, ללא חיפוש של אפשרויות בריחה.

אלא שמה שהתחיל כעניין פרטי-אישי הפך במהרה לעניין ציבורי-בינלאומי. וכאן מתגלה מרדכי חדש: מרדכי שתופס פיקוד מחד, אך מאידך גם יודע לבכות, להתלבט, ולהיחרד לקראת הבאות לפני כן. מרדכי היה ודאי יכול למצוא דרך להציל את עורו, אך המסר והשדר שהוא מעביר לאסתר הוא בעצם המסר שהעביר גם לעצמו - "אל תדמי בנפשך". כפרט המקושר כל כך אל הכלל הוא מתאמץ ופועל להעביר את רוע הגזרה, הן במישור הפוליטי והן ברובד של "כנוס את כל היהודים". אלה התכונות המרכזיות של מרדכי, והעלילה מכאן ואילך ידועה: "מבירא עמיקתא לאגרא רמא".

אלא שחז"ל מבליטים פן נוסף של מרדכי: "ורצוי לרב אחיו" - "לרוב אחיו" ולא לכל אחיו, מלמד שפרשו ממנו מקצת סנהדרין. רש"י מסביר כי ביקורתם של חז"ל הייתה על כך שלאחר ההצלה בטל מרדכי מדברי תורה ונכנס בשררה. תיאור זה של מרדכי כחבר הסנהדרין וכמי שמעורה בעולמה של תורה, מופיע בחז"ל גם בהקשרים אחרים (למשל: על מעשה בגתן ותרש חז"ל מסבירים כי מרדכי היה בקיא בשבעים לשון).

מהו אפוא המבט שקיבלנו על מרדכי, שהקריב כה רבות לטובת הפרט ולטובת הציבור? לא דמותו של פוליטיקאי המוביל מהלכים מדיניים ניצבת לעינינו, כי אם קרבן אדיר של אדם העוסק באוהלה של תורה אך צריך גם להתפלש מדי יום ויום בטינופת של חצר המלך. מרדכי עושה זאת מתוך שליחות, מתוך אחריות לאומית ומתוך מודעות גבוהה לצורכי הכלל.

בשוך הסערה התעוררה מחלוקת בשאלה האם על מרדכי לשוב אל הסנהדרין ולשקוע בתורה. מתוך מבט היסטורי מבין מרדכי כי למרות שאיפתו האישית "שבתי בבית ה'", אין לעצב את אורח החיים על פי סולם עדיפויות אישי, ולו גם ערכי. מרדכי יודע שעליו לבחור בתפקיד שישרת את הדור באותה שעה ובאותו מקום, ומתוך תחושת אחריות סוגר מרדכי את הגמרא ויוצא אל ארמונות שושן. כמשנה למלך לא יוכל עוד לשבת ימים ולילות בבית המדרש, אך הוא מקבל את המינוי לא על מנת להתהדר בלבוש תכלת אלא מתוך מסירות ליעדים החברתיים והלאומיים. מרדכי זוכר את הגולה אשר הגלתה ושאותה חווה על בשרו (שלא כמו אלה שרק שמעו על אותו החורבן). הוא יודע מהן הסכנות האורבות לאומה, ועל כן הוא סבור, בניגוד למקצת אחיו, שעליו לסגור את הספרים ולנטוש את מקומו בסנהדרין.

בפרשת וארא יש מדרש מבהיל על דבריו של משה "למה הרעתה": "העוסק בצרכי ציבור משכח תלמודו". כך לגבי משה, וכך מעיד גם ר' יהושע בן לוי על עצמו. יש כאן שאלה קשה, שאינה הלכתית בלבד - "העוסק בצרכי ציבור [רבים] פטור מתורה".

- מזל טוב למשפחת כהן לרגל בר המצווה של נעם
- מזל טוב למשפחת גולדנברג לרגל הולדת הנכד, הלל
- מזל טוב לחני ואליהו קליין לרגל בת המצווה של רינת ברכה
- מזל טוב למשפחת בן נפלא לרגל הולדת הנכד, בן ליהונתן ומיה

בית הכנסת "אדרת אליהו"
ר"ש הרב אליהו בן הירשמן משה קליין ז"ל

בית הכנסת אדרת אליהו מזמין את המשפחות הצעירות של גילה לחגיגת פורים מיוחדת!

יום שלישי, י"ד אדר (7.3.2023)
באולם משכן אריאל - בית הכנסת אדרת אליהו
רחוב התאנה 1 א, גילה

הכניסה חופשית, כולם אוזמנים!

חגיגת פורים

- עם איב קרוסלה -

הצטרפו אלי להשבת
חיוך המלך האבוד
מופע בלונים חוויתי בשילוב הקהל,
חגיגה פוריסית בלתי נשכחת

הפעלת קרוסלה
סופר אנרגטית!
רקודים ומשחקי תנועה
קבוצתיים, אסנות בלונים
צבענית ומסקרת

קרוסלה - חוויה מקורית עם ערך
סדנאות בלונים • עיצוב ופיסול בבלונים

בתוכנית:	
16.00	תחפושות, אומן בלונים, עמדות איפור ויצירה לילדים
16.45	קרבול פורים - השבת חיוך למלך האבוד מופע בלונים חוויתי בשילוב הקהל - לכל המשפחה
17.35	מנחה ושיעור בענייני פורים (יערך במקביל למבוגרים) מפי רב קהילת "אדרת אליהו" - הרב אסף הר-נוי
18.10	ערבית וקריאת מגילת חגיגת

law.golan@gmail.com
yehuda.lebovich@gmail.com
eliahouk@gmail.com
nirekal@walla.com
yoavshap89@gmail.com

0546691911
0526448094
0545723801
0502017023
0508854785

אריאל גולן
יהודה ליבוביץ'
אליהו משה קליין
ניר קלמנוביץ'
יואב שפירא